

ÖRMÉNY DIASZPÓRA
A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI MŰHELY
Felekezet és identitás

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Intézet
Új- és Legújabbkori Történeti Tanszékének sorozata

Sorozatszerkesztő:

Óze Sándor

1. Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében

ÖRMÉNY DIASZPÓRA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Szerkesztette:

ŐZE SÁNDOR
és
KOVÁCS BÁLINT

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Piliscsaba, 2006

A Piliscsabán 2005. április 22-én megrendezett
tudományos konferencia tanulmányai

Kiadja:

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Új- és Legújabbkori Történeti Tanszéke

Felelős kiadó:

Fröhlich Ida

A kötet megjelenését támogatta:

Árkus Irodatechnika, Budapest XI. kerületi, XIII. kerületi, Zuglói
Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, Dorogi Örmény Kisebbségi Önkormányzat,
Fővárosi Örmény Önkormányzat, Magyar Olajipari Rt.,
Magyarországi Örmény Spjurk Diaszpóra Egyesület, Piarista Alapítvány,
PPKE BTK Hallgatói Önkormányzat, Szabó József,
Szegedi Örmény Kisebbségi Önkormányzat,
Székesfehérvári Örmény Kisebbségi Önkormányzat,
Szentpétery–Opra család, valamint a Veszprémi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

A rezüméket fordította:

Polyák Mariann

© A kötet szerzői, 2006

A borítókép:

© Tokodi Gábor István munkája

Az Erzsébetvárosi Örmény Katolikus Egyházközség plébániatemploma
és a szamosújvári Salamon-templom oltárképrészlete.

ISSN 1787-8705
ISBN 963 9206 19 9

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Előszó</i>	7
PUSKÁS ATTILA: Az örmény apostoli egyház és az örmény katolikus egyház identitástudata	9
<i>Armenian Apostolic Church and the identity consciousness of the Armenian Catholic Church</i>	
PÁL JUDIT: Örmények Erdélyben a 18–19. században	27
<i>Armenians in Transylvania in the 18–19th centuries</i>	
NAGY KORNÉL: Stefano Stefanowicz Roszka koadjutori kinevezése	39
<i>Stefano Stefanowicz Roszka's bishop enthronement</i>	
KOVÁCS BÁLINT: Az erdélyi örmény katolikus egyház és a Sacra Congregatio de Propaganda Fide a 18. század első évtizedeiben	47
<i>Armenian Catholic Church in Transylvania and the Sacra Congregatio de Propaganda Fide in the first decades of the 18th century</i>	
GUITMAN BARNABÁS: Szilánkok az erzsébetvárosi örmény katolikus plébániatemplom könyvtárának történetéhez	69
<i>Fragments of the history of the Armenian-Catholic cathedral of Erzsébetváros</i>	
HORVÁTH GÁBOR: Erzsébetváros 1766-os canonica visitatiója	76
<i>The canonica visitatio of Erzsébetváros from 1766</i>	
POLYÁK MARIANN: Ávedik Lukács (1847–1909), Erzsébetváros történetírója	83
<i>Armenian assimilation in Transylvania and the Hungarian-Armenian histographer, Lukács Ávedik</i>	
A kötet szerzői	127
Személynévmutató	129
Helynévmutató	133

ELŐSZÓ

Erdély területén évszázadokon keresztül együtt éltek magyarok, románok, szászok, bolgárok, akikhez a 17. században nagyobb számban csatlakoztak örmények, ezzel is gazdagítva Erdély etnikai sokszínűségét. Az asszimilációs folyamatoknak azonban nem tudtak ellenállni, a migráció és a többségi nemzethez való nyelvi igazodás miatt anyanyelvüket egyre jobban elvesztették, a 19. századtól már csak nagyon ritkán találkozunk örmény nyelvű forrásokkal. Öntudatukat azonban megőrizték, napjainkig büszkéek származásukra és fennmaradt örmény szokásaikra, hagyományaikra. A kereskedő és iparos elemekből álló népcsoport letelepedése után uniót kötött a katolikus egyházzal, plébániáikon értékes könyvtári állomány gyűlt össze, amely nemcsak a kárpát-medencei örmények művelődési életét tükrözi, de közös kulturális hagyatékunk is, méltó példái a nemzetek baráti együttélésének.

Erdély történetének és a történeti Magyarország múltjának megismerése csak akkor lehet objektív, ha valamennyi népcsoport históriáját megismerjük. Ezeknek a népcsoportoknak a történetét, identitásuk elemeit feltárni nemcsak feladata a Kárpát-medence történezeinek, hanem közös kötelessége is. A 19. század végén és 20. század elején a korszak történetírási törekvéseihez méltán igazodó monográfiák, tanulmányok sora jelent meg az erdélyi örményekről, főként örmény származású szerzők tollából. Az azóta eltelt időszakban bár jelentek meg értékes tanulmányok, a források rendszerező feltárásával és feldolgozásával máig adós a hazai történettudomány. Ennek hiányát igyekszik jelen kötetünk is részben pótolni. Az erdélyi örmények történetéhez, a civil társadalommal és egyházzal kialakított kapcsolatuk vizsgálatához szükséges és fontos a magyarországi, erdélyi, római, bécsi levéltárak állományát összefüggő módon vizsgálni, amelyet a most közreadott tanulmányok szerzői igyekeztek megvalósítani.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történettudományi Intézetében és Történettudományi Doktori Iskolájában évek óta folynak művelődés- és eszmetörténeti kutatások, amelyhez szervesen kapcsolódik a Kárpát-medencében élő örmény népcsoport identitásának és kultúrájának vizsgálata is. A kutatások megindításához a 2002-ben megrendezett „Örményország kincsei – titkok az Ararátról” című nemzetközi kiállítás adott ösztönzést, melyben a jelenlegi kötet több szerzője is részt vett. A téma iránt elkötelezett hallgatókból álló kutatócsoport 2005. április 22-én rendezett először konferenciát eddigi eredményeinek bemutatására. A konferencián elhangzottak nyomtatott kiadása jelen kötet, amely egyben elindítja a Történet-

tudományi Intézet Művelődéstörténeti műhely „Felekezet és identitás” című alorozatát is.

A kötet címlapján nem véletlenül szerepel az erdélyi erzsébetvárosi örmény plébániatemplom képe. Az impozáns templom tornyát a 20. század elején forgószél döntötte le, azóta szimbólumként jelzi az egykor virágzó kaukázusi kultúra erdélyi jelenlétét. A kötetben megjelenő tanulmányok közül három kifejezetten ennek a városnak a történetéhez kötődik, jelezve ezzel azt, hogy az egyetemünkön meginduló örmény történeti kutatások kezdetben főleg az erzsébetvárosi örmény hagyatékhoz, a város örmény közösségéhez kapcsolódtak.

A kutatásokért és a könyv megjelenéséért számos támogatónak tartozunk köszönettel. Köszönetet mondunk dr. Jakubinyi György örmény apostoli kormányzónak, gyulafehérvári érseknek, aki engedélyezte az erdélyi örmény hagyatékban való kutatást. Ugyanígy köszönet illeti a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának és Történettudományi Intézetének vezetését. Külön hálával tartozunk Vişelár Mária erzsébetvárosi örmény egyházközségi tanácsosnak, az ő segítségével nem valósulhattak volna meg az erzsébetvárosi örmény közösségre vonatkozó forrásfeltárások.

Piliscsaba, 2006. március 20.

A kötet szerkesztői